

УДК 339.72 (477:476)

**ОПТИМІЗАЦІЯ СТАНУ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ
В УКРАЇНІ ТА БІЛОРУСІ****Журавльов О.В., к. е. н., доцент***Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

Постанова проблеми. Рівноважний стан платіжного балансу означає, що протягом багатьох років країна витрачає та інвестує за кордоном не більше і не менше, ніж інші країни витрачають і інвестують в даній країні. Отже країна не збільшує і не зменшує свої міжнародні валютні резерви. Однак на практиці нерівновага платіжного балансу є характерною рисою сучасного світу, коли нерівновага приймає хронічний характер, тобто коли дефіцит платіжного балансу перетворився на кризу, - довгостроково існуючий накопичений дефіцит. Щоб уникнути подібних ситуацій, платіжний баланс необхідно регулювати, мета даного регулювання - рівновага платіжного балансу.

Зовнішні дисбаланси окремих країн формують глобальний дисбаланс, що відображає основні напрями міжнародного руху капіталу, внаслідок чого механізми коригування дисбалансу однієї країни впливатимуть на економічну ситуацію в інших країнах світу, зокрема у розвинутих країнах. Це зумовлює необхідність аналізу впливу інструментів макроекономічної політики розвинутих країн на економіку інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання рівноваги платіжного балансу висвітлені у працях вітчизняних фахівців Л. Альошиної, А. Барсеяна, П. Буряка, К. Васьківської, О. Вовчак, А. Гальчинського, П. Гарасима, В. Гейця, А. Голікова, А. Гриценка, І. Гуцала, О. Дзюблюка, В. Козюка, С. Михайличенка, В. Найдьонова, М. Нікітіної, Н. Островської, О. Петрика, О. Піхоцької, І. Пузанова, М. Савлука, А. Скрипника, В. Сідорова, В. Стельмаха, А. Шаповалова, В. Шевчука, С. Шумської, Т. Унковської, С. Якубовського, О. Яременка та інших. Попри вагомій напрацюванні, залишаються невирішеними важливі питання щодо ролі та інструментарію грошово-кредитної політики як чинника рівноваги доходу і платіжного балансу держави.

Мета статті. Дослідити основні диспропорції платіжних балансів в Україні і Білорусі та запропонувати методи їх корегування.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах передові країни світу активно використовують колективні засоби, які направлені на забезпечення активного сальдо платіжного балансу. Як відомо, в нормально функціонуючій економіці обмінний курс визначається платіжним балансом. Але в країнах з трансформаційною економікою, до яких відноситься Україна і Білорусь, спостерігається високий рівень доларизації економіки, тобто висока залежність монетарної складової економіки країни від коливання валютних курсів на світових фінансових ринках та економічної ситуації країн ЄС та США. Прагнення Національних банків штучно утримати національну валюту призводить до небезпечної девальвації. Це сталося і в Україні і Білорусі наприкінці 2008 року, що є ще одним доказом адекватності та коректності розглянутих теорій [1, 2].

Підтримання додатного сальдо поточного рахунку передбачає стерилізацію монетарних ефектів платіжного балансу. Монетизація української економіки досягла значень Польщі та Угорщини, що передбачає посилення інфляційних наслідків від збільшення пропозиції грошової маси. Успішна стерилізація передбачає мікроревальвації гривні та підтримання профіциту бюджету. Інакше обмеження пропозиції грошової маси потребуватиме

підвищенню облікової ставки і резервних вимог, що загрожує підвищенням процентної ставки, зменшенням інвестицій і гальмуванням темпу зростання ВВП.

Профіцит бюджету одночасно допомагатиме як підтриманню додатного сальдо поточного рахунку, так і стерилізації його монетарних ефектів і гальмуванню інфляції. У підсумку це стимулюватиме динаміку економічного зростання, що посилюватиме тенденцію до поліпшення сальдо поточного рахунку [3].

Виникає суперечливе «коло зростання», коли поліпшення сальдо поточного рахунку і темп зростання ВВП взаємно підтримуються. Додатково профіцит бюджету слугуватиме надійним «якорем» для очікувань цінової стабільності і подальшого зміцнення гривні до певного вищого рівноважного значення. Профіцит бюджету природним шляхом обмежить потребу у зовнішніх запозиченнях.

Короткострокова рівновага платіжного балансу має місце в тому разі, коли у звітному періоді відсутні будь-які дії урядових органів щодо використання офіційних резервних активів.

На основі проведеного аналізу та систематизації теоретичних підходів ми виявили, що на сучасному етапі використовується комбінований підхід щодо регулювання платіжного балансу, який поєднує неокласичні, кейнсіанські доктрини платіжного балансу. Питання автономного руху довгострокового і короткострокового капіталу більш послідовно відображає кейнсіанська теорія платіжного балансу. Її доповнює аналіз руху товарів і послуг. А узагальнене бачення фінансових аспектів платіжного балансу як відображення єдиної грошової системи – прерогатива монетаристської доктрини [3].

Для неокласичної теорії порушення платіжного балансу – це перш за все неоднаковість в витратах виробництва товарів та послуг, які можна вирівняти, забезпечивши вільний рух факторів виробництва. Прихильники кейнсіанської теорії дефіцит та надлишок визначають як різницю між національним доходом і державними та приватними витратами та видатками на інвестиції. Монетаристи оцінюють порушення балансу як наслідок неефективної грошової політики

Враховуючи важкий валютний стан, у якому опинилася Білорусь в 2011 році, уряду та Національному банку Білорусі слід прийняти деякі кроки щодо покращення економічної ситуації [4].

Обмеження на продаж іноземної валюти фізичним та юридичним особам не є виходом із ситуації. Це призводить до виникнення тіньового ринку купівлі-продажу іноземної валюти та множинності валютних курсів. Важливий крок – плаваючий валютний курс, який формується під впливом попиту та пропозиції.

Суб'єкти ЗЕД змушені шукати схеми отримання валюти. Наприклад, купуючи будь-яку продукцію білоруського виробництва, яку можна продати за ціною собівартості за кордоном, підприємці таким чином «витагують» валюти для подальшого використання у своїй основній діяльності. Це, з одного боку, створює демпінгову ситуацію за окремими групами товарів і в подальшому може призвести до обмеження експорту з Білорусі, а з іншого – створює підприємцям додаткові витрати і призводить до подорожчання товарів іноземного походження для кінцевих споживачів.

Крім того, як в Україні, так і в Білорусі існує політична складова в формуванні валютного курсу, а саме – його фіксації. Від такої практики слід відмовлятися [3].

Участь Нацбанку в інтервенціях на продаж валюти має супроводжуватися адекватним нарощуванням рефінансування не тільки для збільшення ліквідності у фазі посткризового підйому економіки, а також і для відновлення ролі процентної політики, якою вона була до 2004 року. Саме тоді різко посилювався приплив валюти в країну за поточними і фінансовими операціями. Підвищення ролі продуктивної емісії через канал рефінансування має відбуватися за умов:

- подальшого вдосконалення діючого механізму застави;
- посилення контролю за цільовим використанням наданих кредитів;
- поступового виведення всіх процентних ставок на рівень позитивних;

- активізації участі Нацбанку на вторинному ринку цінних паперів;
- додаткових зусиль уряду з розвитку відкритого ринку цінних паперів через підвищення ролі внутрішніх запозичень.

Витоки білоруської валютної кризи слід шукати у відмові Росії продавати енергоносії за пільговою ціною. Поступове збільшення ціни на енергоносії призвело до критичного стану платіжного балансу, і як наслідок його дефіцит досягнув в 2010 р. 16 % ВВП.

Крім того, Білорусь стоїть перед кризою ліквідності, та без двосторонньої допомоги з боку ЄврАзЕС і Росії дефіцит платіжного балансу не зможе бути профінансований. Однак фінансова допомога буде вимагати від уряду Білорусі дешевої приватизації державних об'єктів господарювання для російського капіталу. Зі свого боку, Росія розглядає можливість надати так званий «інтеграційний коефіцієнт» у формуванні цін на енергоносії для Білорусі.

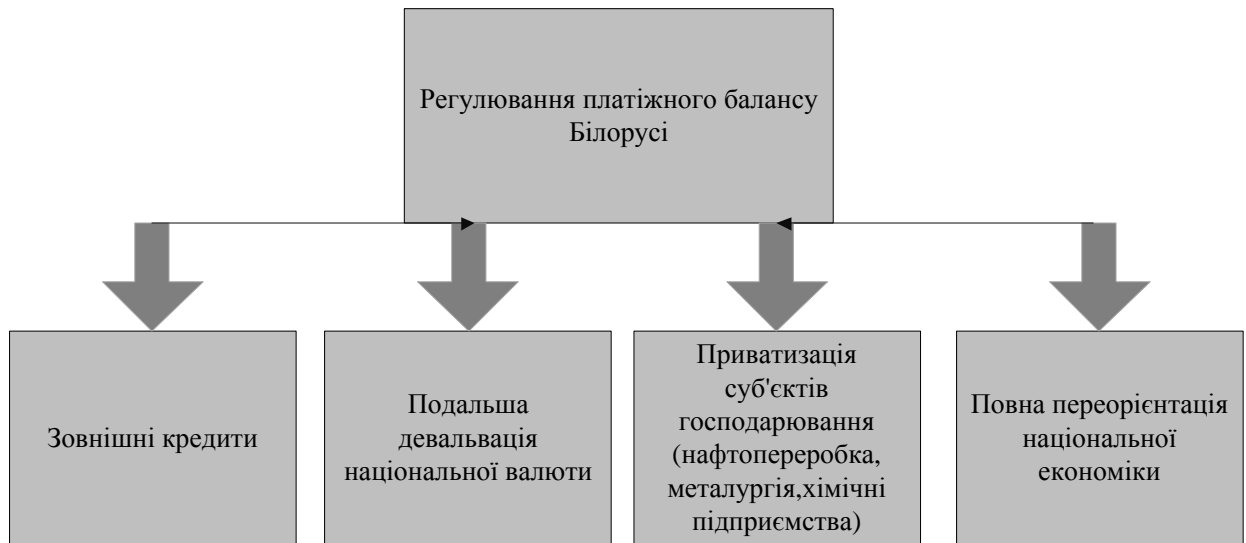

Рис.1. Шляхи вирівнювання платіжного балансу Білорусі
(складено автором)

Однак сьогодні білоруський уряд тримається інерційного сценарія, коли приватизація проводиться вибірково та лише для негайного покриття фінансових дисбалансів, замість підвищення ефективності національної економіки. Разом з тим, домінування державних підприємств, втручання держави в роботу приватного сектору суттєво гальмують процес економічного розвитку.

Для оптимізації механізмів регулювання платіжного балансу Білорусі слід провести низку фінансово-економічних заходів, а саме:

- в першу чергу потрібно повернути ринкове ціноутворення і вийти на єдиний валютний курс у відношенні до білоруського рубля;
- враховуючі низький рівень забезпеченості золотовалютними резервами, державні інтервенції на валютний ринок мають відбуватися лише у надзвичайних ситуаціях для згладжування валютних коливань;
- грошова маса в Білорусі на протязі останніх років зростала випереджаючими темпами і сьогодні назріла критична необхідність її скорочення і корегування зі станом золотовалютних резервів. Видача кредитів білоруськими банками - на 50% кредити приватному сектору, що з часом перетворюються на кредитування імпорту. Тому обмеження зростання грошової маси має пріоритетне значення для економічної безпеки держави;
- з урахуванням постійного дисбалансу платіжного балансу Білорусі, уряд має піти на жорстку лімітацію державних соціальних програм, які в Білорусі традиційно мають високі темпи зростання. Це, перш за все, обмеження зростання доходів населення. Як було зазначено в 2 розділі дисертаційного дослідження, на протязі останніх 5-7 років рівень

імпорту в значній мірі перевищував експорт, що призводило до «вимивання» валюти з країни. В таких умовах підвищення рівня життя населення можливе лише тільки через збільшення продуктивності праці і ефективності всієї національної економіки.

- імпортоємність білоруської економіки настільки велика, що навіть девальвація не призвела до скорочення імпорту. Як один з варіантів обмеження емісії та стимулювання експорту можна використати принцип валютного комітету (currencyboard), який означає, що обсяг грошей має дорівнювати рівню золотовалютних резервів центрального банку. Коли емісія національної валюти знаходиться в жорсткій залежності від золотовалютних резервів та починаються значні коливання на валютному ринку, відбувається процес обміну національної валюти на іноземну.

- при розгляді структури золотовалютних резервів можна відзначити значну частку золота, яку уряд не продає, таким чином не може забезпечити грошову базу ліквідною валютою;

- намагання вирівняти ціни з партнерами по Митному союзу також негативно вплинуть на платіжний баланс країни, тому слід використати процес інтеграції різних швидкостей та розписати інтеграційні дії на роки вперед.

Україна здійснювала спроби впровадження монетарної концепції економіки і фінансів в середині 1990-х років за рекомендаціями Міжнародного валютного фонду. У зв'язку з відсутністю ринкового економічного мислення, ринковими інститутами, слабким законодавчим регулюванням, кризисними явищами в економіці і розривом економічних зв'язків між країнами-сусідами, в Україні цей підхід, на нашу думку, не отримав належного застосування. У той же час, у ряді інших постсоціалістичних країн, як, наприклад, Угорщина, Польща, Чехія і Словаччина, на цьому шляху в тій або іншій мірі був досягнутий успіх [1].

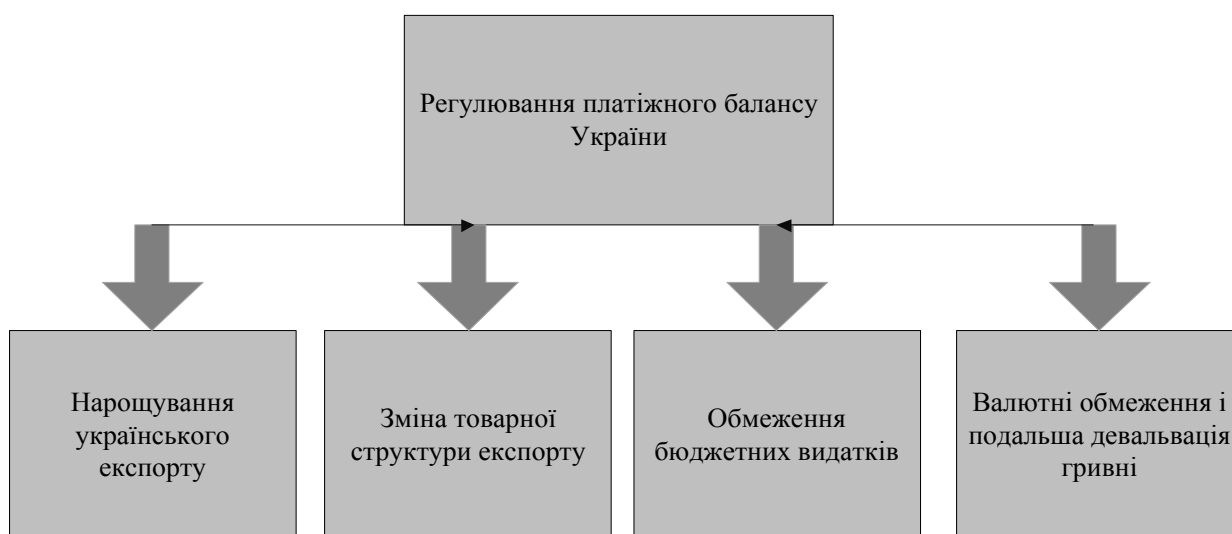

Рис. 2. Регулювання платіжного балансу України
(складено автором)

Ключові заходи, які мають бути передбачені урядом України для досягнення рівноваги платіжного балансу:

Бюджетно-податкова політика повинна повернути державні фінанси до сталого рівня:

- розробити план консолідації податково-бюджетного сектору;
- за допомогою корегуючих заходів та введення структурних реформ скоротити загальний показник дефіциту (що включає дефіцит сектору загальнодержавного управління та дефіцит НАК «Нафтогаз»);
- закінчити реформу пенсійної системи;
- обмежувати швидке зростання фонду оплати праці у державному секторі.

Монетарна і валютно-курсова політика повинна:

- утримати рівень базової інфляції в межах однозначних показників та знизити ІСЦ до рівня не вище 5% у середньостроковій перспективі;
- посилити незалежність та підзвітність НБУ;
- покращити функціонування валютного ринку.

Реформи, що сприяють зростанню, мають скоротити участь держави в економіці та залученні зовнішніх та внутрішніх інвестицій, що слугуватимуть джерелом цього зростання, зокрема слід провести заходи у таких напрямках:

- державні закупівлі – введений в дію новий Закон про державні закупівлі;
- дерегуляція та інвестиції;
- соціальний захист.

Враховуючи транзитивний характер економіки України і Білорусі, слід надати фундаментальній ролі національним особливостям країн, одним з яких є високий рівень доларизації економіки, який спостерігається в майже всіх постсоціалістичних країнах. Це призводить до високої залежності монетарної складової економіки країни від коливання валютних курсів на світових ринках та економічної ситуації країн ЄС та США. Практика штучного утримання курсу національної валюти веде до небезпеки девальвації національної валюти та до вагомого дисбалансу в платіжному балансі країни. Однак в той же час відкритість фінансових ринків передбачає надання міжнародних кредитів для покриття дефіциту платіжного балансу.

Висновки. На даний момент Україна і Білорусь знаходяться в періоді реструктуризації національних економік, що супроводжується значними зрушеннями в рівні ефективності різних секторів національного господарства. Це проявляється у зовнішньоторговельній сфері, де можна спостерігати значу різницю у рівнях рентабельності секторів економіки, які працюють на експорт і імпорт.

Фактори покращення платіжних балансів в національних економіках будуть сприяти також і оптимізації та диверсифікації українсько-білоруських зовнішньоекономічних відносин.

Особливу роль будуть відігравати інтеграційні прагнення держав. Для України це Асоціація з ЄС та одночасна зона вільної торгівлі з країнами СНД, крім того Україна є членом СОТ. Для Білорусі стратегічним вектором зовнішньоекономічної політики є подальша інтеграція в рамках Митного союзу та СНД. Саме СНД може стати об'єднуючим інтеграційним об'єднанням для подальшого розвитку системи двосторонніх економічних відносин України і Білорусі.

Література:

1. Шевчук В.О. Вплив сальдо бюджету на макроекономічні показники / В.О. Шевчук, Р.І. Копич // Фінанси України, 2009. - № 3. - С. 3-12.
2. Якубовський С.О. Валютно-фінансові чинники зростання зовнішнього боргу України і Росії / С.О. Якубовський // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 2008. – №15, т. 13. – С. 131-137.
3. Борисов С.М. Платежный баланс Белоруссии: монографія / С.М. Борисов. – М.: ИМЭМО РАН, 2010. – 99 с.
4. Журавльов О.В. Платіжний баланс як індикатор економічної безпеки держави / О.В. Журавльов // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (25 березня 2011 р). – Дніпропетровськ.: Академія митної служби України. – С. 48-51.

В статті розглянуто характерні особливості складання платіжних балансів в Україні і Білорусі. Визначено основні причини, що зумовлюють диспропорції платіжних балансів.

Запропоновано напрями державного регулювання щодо корегування платіжних балансів в Україні і Білорусі.

Ключові слова: державна монетарна політика, світова фінансово-економічна криза, структурні зрушення, імпортоємність, енергозалежність.

ОПТИМИЗАЦИЯ СОСТОЯНИЯ ПЛАТЕЖНОГО БАЛАНСА
В УКРАИНЕ И БЕЛАРУСИ

Журавлев А.В., к. э. н., доцент

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье рассмотрены характерные особенности составления платежных балансов в Украине и Беларуси. Определены основные причины, обуславливающие диспропорции платежных балансов. Предложены направления государственного регулирования по корректировке платежных балансов в Украине и Беларуси.

Ключевые слова: государственная монетарная политика, мировой финансово-экономический кризис, структурные сдвиги, импортотомкость, энергозависимость.

OPTIMIZATION OF BALANCE OF PAYMENTS
IN UKRAINE AND BELARUS

Oleksiy V. Zhuravl'ov, Ph.D., Associate Professor

V.N. Karazin Kharkiv National University

The article discussed the characteristics balance of payments in Ukraine and Belarus. The main reasons that cause the balance of payments imbalances. Directions government regulation on correcting the balance of payments in Ukraine and Belarus.

Keywords: state monetary policy, the global financial and economic crisis, structural changes, import dependence, energy dependence.

Надійшла до редколегії 17.02.2013 р.

© Журавльов О.В., 2013 р.